

Poesiaren aniztasuna

Amaia ITURBIDE

Poesian –gutxien irakurritako generoa delako eta, beraz, merkaturko legetatik urrunago dagoelako– aukeratutako bideak askeagoak direla esango nuke eta, pentsa daitekeenaz bestera, jorratu gabeko eremua zabalagoa denez gero, desberdintasunak eta originaltasunak kontuan hartzeko ezaugarriak direla. Honi guztiari gaineratzen badiegu poesian norbanakoaren esperientziek zein existentziarekiko barne loturek daukaten garrantzia, ohartuko gara zenbat poeta hainbat poesia mota dagoela. Esandakoaren adibidetzat har daitezke hurrengo poema liburuok.

José Corredor-Matheos, ibilbide luzeko poeta izanagatik ere, ez da agerikoa, baina 2005ean *El don de la ignorancia* (Tusquets, 2004) liburuagatik eskuratu zuen Poesia Sari Nazionalari esker eza-gunagoa egin da (sariek, batzuetan, horretarako balio dute, ezkutuko altxorrak azaleratzeko).

Hiru zatitan banaturik dagoen poema liburu honetako aurreneko atalean arrotasunaz dihardu, bizitza ikuspuntu horretatik ikusiko duelarik, sentitu eta pentsatu. Bigarren atalean miresten dituen sortzaileei eskainita dago, poetez gain, musikariak (Louis Armstrong, Ella Fitzgerald) eta pintoreak (Pierre Soulages, Josep Guinovart) zein argazkilaria (Toni Vidal) ere badaudelarik. Hirugarrenean eguneroko gauzak dakarzkigu, detaileak begiesten ditu: ibilaldi bakartia, sagarra, euliak, jauzika gogoz ari den txakurra, usoa, ekiloreak, itsasoa, Man-txako lurraldea...

Ezaugarrien artean bi nituzke alpatu beharrak: benetakotasuna eta soiltasuna. Lehenengoaz den bezainbatean, José Corredor-Matheosek Ekialdeko filosofia sakon ezagutu eta bizi ondoren idatzi ditu

bertsook, gaur egungo Mendebaldeko mundu honek Ekialdekoaz egiten dituen fotokopia itxuratiez baino haratago. Horrela, benetako nihilismo budista anonimotasunean, isiltasunean, baretasunean eta barnekoitasunean datzala gogoratuko digu edota Omar Jayyamen ezerezean murgilduko da. Soiltasunari dagokionez, hitz bakarrek bezain tinkoek, ziztadek eta distirek gidatzen dituzte izenbururik gabeko poema solte eta laburrok.

Ez da falta beste poeta batzuekiko keinu konplizerik. Esate baterako, Ángel Cresporekiko (ezagutzen oinarriturik, sakratuaren bila abiatu zen poetarekiko), Jaime Silesekiko (tradizio literarioa eraberritzeko jarreratik abiaturik, izateaz eta bestelako kulturez eta kultura baloreez, batez ere, Txinakoaz biziki erakarrita dagoen poetarekiko) edota San Juan de la Cruzekiko (edota mistika, hots, barne biluztea dela-eta).

El don de la ignorancia irakurri ondoren, dar-dar egiten duten bertsook sentitutakoan, argia ezezagunean dagoelako ustean nago.

Juan Gelmanen *País que fue será* (Visor, 2004) bere poema libururik esanguratsuenetariko bat dugu. Argentinako diktadura militarrek betirako markatu zuen Juan Gelman, hainbesteko moldez, ezen bizitza eta literatura betirako bat eginda gelditu baitzitzaizkion. Gauzak honela, ulertzekoa da bere poesiaren oinarritzko gaia oinazea izatea eta helburua, berriz, maitasuna erdiestea.

País que fue será irakurri eta berehala, denbora zama bat baino gehiago delako inpresioa jaso daiteke eta horren ondorioz, sententziekin topatuko gara, harat-honateko mugimendu larriekin edo erantzunik gabeko galderekin. Mehatxu kutsuko aurrenentipenak, batez ere, heriotzari buruzkoak, eta irudi arraroen orpotiko arrotasun zentzua nonahi daude. Eta bai mina bai maitasuna –maitasuna eremu zabal eta kosmikoan, salbatzaile gisa– zain dauzkagu. Izan ere, esperientzia mistikotik abiatuta, maitasunera heltzen den poesia da Juan Gelmanena.

«¿Y qué es lo real cuando / el significado del dolor / es un dolor más?» (25 orr.) dio larru ondu eta zartatuko poetaren ahotsak. «Mayo nunca aparece / en los informes sobre la humanidad» (71 orr.) dio poetaren ahots eszeptikoak.

Hizkuntzaren atalean ezin ahantz ditzakegu hainbat eta hainbat hitz joko. Izan ere, Juan Gelman hizkuntzaren esplorazioan jarduna

baiza, esplorazio linguistikoan, gaztelera hazi eta hazi ari den hizkuntza germinala dela baiteritzo, malgutasun handikoa.

Eta sufritu duenak besteen oinazearekiko daukan sentiberatasunagatik eta elkartasunagatik "Iraq /2003" bezalako poemak idatziko ditu. Hitz dago Juan Gelmanen poesian, leku egiten. Isiltasuna eta hutsunea daude, sakonak.

Karmelo C. Iribarrenek 1985etik 2005era arteko poesia guztia bildu du *Seguro que esta historia te suena*-n (Renacimiento, 2005). Poesia objektiboa, narratiboa, umoretsua eta funtzionala dugu hau, ohiko lirikaren aurka, hots, hitz hutsalez eta hanpatuez egindako lirikaren aurka altxatua. Poesia mota hau Charles Bukowskiren ildoak da eta gogora dezakegunez, Charles Bukowskik, errealismo zikinaren aitak, liriko askok lortu ez dutena lortu zuen: irakurleei benetako malkoak isuraraztea.

Karmelo C. Iribarren hainbat ofiziotan ibili ondoren, tabernari lanetan dihardu gaur egun. Poeta hau errealitateaz aritzen da eta poesiaz zein zinez beteriko eta sedukzioz zein estrategiaz blai egindako eleberri beltza dauka eredutzat eta Raymond Chandler maisutzat. Gauzak honela, poesia hiritarra da Karmelo C. Iribarrenena, egunerokotasunari atxikita, material poetiko ugari eduki badaukana, hizkera kolokiala darabilena eta epikarik gabeko gizaki arruntez, kalez eta tabernaz zeharkatua. Eszenatokiok eta bere poetikak hala eskaturik, gai hauek dakartza: emakumeak, alkohola, bakardadea, nihilismoa, denboraren igarotzea, porrota... eta transzendentziarik eta estri-dentziarik gabeko errealitate soraloa ispliatuko digu, askotan aspergarria lirudikeen arren, interesik eta misteriorik ere badaukana, begi bistakoa izanagatik ere, ulertezina ere badena. Eta guzti hau bere-berearen duen tonuaz, graziaz eta gradu altuko konplizitateaz. Poesia zuzenagorik eta zinikoagorik ezin: «No se preocupen. / Ustedes sigan / adornando / sus jodidos arbolitos / de Navidad. // Yo haré / el trabajo / sucio» (152 orr.).

J. M. Caballero Bonalden *Manual de infractores* (Seix Barral, 2005) –aurretik *La desobediencia* deitzekotan ibili omen zen– gaur egungo munduan gertatzen diren eskubideen zapalketen eta bestelako lotsagabekerien aurka idatzita dago eta, konkretuki, Irakeko gudaren aurka. Otzankeria eta taldekeria ere gorroto ditu. Gezurrak jipoitzen dituen poemategi honek badu, beraz, zentzu iraultzailerik, Caballero Bonalden poesian betidanik egon den etika sendorik. Eta

baita grinarik ere, arbulatzen dituen gauzen aurka babes harresi bat eraikitzeko. Baina gai nagusi honekin batera bada bestelakorik: malenkonia, zalantza, oroimena (bizi izan duguna garela uste du poetak), denboraren iheskortasuna ("gelditzen zaidan denbora naiz" edota "bakardadearen, erresistentziaren eta ametsen denbora gara" esan du noizbait) zein denboraren iraganaren aurkako errebeldia. Kutsu autobiografiko nabarmeneko poemategi honen azpian bada hurrengo ustea: barruan asaldatzen gaituzten obsesio larriak azaleratzean, poesiaren funtzioa salbatzaile eta sendagarri bihurtzen da. Baina salbatzailea baita honengatik ere: dimentsio metafisiko eta moraletik abiatuta, historia interpretatzeko balio duelako, kontzientzia eremuak sortzeko. *Manual de infractores*-ek ere egilearen poesiaren inguruko iritzia argitzen digu. Izan ere, Caballero Bonaldentzat poesiak esperientzia eta asmakizuna (errealitatearen osteko alor enigmatikoa, kimerikoa) lotu behar ditu.

Hizkuntzaz den bezainbatean, hizkuntza ez lantzeagatik poema liburuek gero eta elkarren antza gehiago daukaten garaiotan Caballero Bonaldek hurrengo bidea proposatzen digu: hizkuntza maitatu behar da, hitzak berpiztu behar dira, hiztegietan dakarten esanahia baino gehiago adierazi behar dute eta honekin batera hizkuntza garbitu behar da.

Alor estilistikoaren zainketa berezian maisu dugu Caballero Bonald. Hori dela-eta, alde herrikoia (flamenkoaren aztarnak eta aforismoak) eta kultura (Baudelaire eta Rimbaud –bizitzaren eremu ilunen eta debekatuen poetak–) elkartuko ditu. Eta Góngora maisutzat daukalarik, barrokiismoa ezin ahantz dezakegu, hasierako barroko-barroko hartatik oraingo barrokiismoaraino, *Manual de infractores*-ekoa apainduretan neurtua baita, ikasia, sintetikoa eta ordezkazina den adjektiboaren bila doana, irmoa (musikan ere tinkotasunetik hurbil omen dago gaur egun, ganbera musikaren alde eginez). Eta honi gaineratu erromantizismotik bezainbat surrealismotik edaten duen *Manual de infractores*-en hitzaren eta pinturaren bideetatik adierazkortasunak, plastizitateak eta ikus detaileek daukaten garrantzia. Barne erritmoa ere markatua du. Honengatik guztiagatik, Caballero Bonalden poemagintzaren ezaugarriak nagusiena hizki larriz idatzitako estiloa dela esango nuke.